

## Juryrapport

Bij deze zesde toekenning van de M. Nijhoffprijs had de jury naar haar richtlijn weer aandacht te schenken aan vertalingen uit het Nederlands in een vreemde taal. Evenals bij de beide vorige keren, toen de prijs voor vertalingen uit het Nederlands werd toegekend, viel de keuze ook nu op de vertaling van dichtkunst. Een prozavertaling, die aan het judicium voldeed, werd de jury niet voorgelegd. De jury ziet een toename van het verschijnsel, dat letterkundigen van elders, die in aanraking komen met onze literatuur, verrast worden door onze dichtkunst en deze door vertalingen bekendheid geven in hun eigen taal. De Nederlandse lyriek bracht in de laatste decennia inderdaad een aantal dichters voort, die, ware ons taalgebied niet zo beperkt en bovendien omgeven door landen met een wereldtaal, van Europese vermaardheid zouden zijn. Deze toenemende belangstelling van buitenlandse letterkundigen voor onze literatuur noopt onze jury wijziging te overwegen van de tot nu gevolgde richtlijn, om slechts bij tweejaarlijkse toerbeurt vertalingen uit het Nederlands in een andere taal voor een bekroning in aanmerking te doen komen. Er mag hierbij opnieuw aan herinnerd worden, dat het tijdvak, waarover de taak van de jury zich uitstrekt, zijn aanvang neemt in 1945, toen het Prins Bernhard Fonds voor verdedigingsdoeleinden werd omgezet in het Fonds ter ondersteuning van culturele werkzaamheid.

De beide reeds toegekende onderscheidingen van de Nijhoffprijs voor vertalingen uit het Nederlands in een andere taal, golden het Engels-Amerikaanse en het Franse taalgebied. Daar en elders blijven vertalingen van Nederlandse lyriek verschijnen, die de aandacht hebben van onze jury. Haar keuze viel echter op de Spaanse bloemlezing uit onze nieuwere dichtkunst, de *Antología de poetas holandeses contemporáneos* van Francisco Carrasquer, die zowel met deze bundel, als met een aantal voordrachten voor de Wereldomroep en enige publicaties over het Nederlandse artistieke leven, in het bijzonder over de Nederlandse literatuur en haar dichtkunst, met betrekking tot het bekend maken van wat Nederland aan waardevols bezit, pioniersarbeid heeft verricht voor een omvangrijk taalgebied als het Spaanse, waartoe ook de Spaans sprekende wereld van Latijns Amerika en de Filippijnen behoort. Voor de uitzonderlijke verdiensten, die Carrasquer zich daarmee in het bijzonder voor onze dichtkunst heeft verworven, heeft onze jury hem eenstemmig tot de laureaat van de M. Nijhoffprijs voor dit jaar gekozen. De jury grondde haar eindbeslissing op een tekstkritisch onderzoek van de vertalingen door haar medelid Dolf Verspoor, die u straks uit het hierover uitgebrachte rapport zal doen horen, hoe de vertaler de schier onoverkomelijke moeilijkheden, welke de beide talen ten opzichte van het gedicht elkaar stellen, het hoofd heeft geboden met een zeldzame vindingrijkheid in de aanwending van het Spaanse idioom tegenover het Nederlandse, en hoe hij welhaast wonderen verricht met het opvangen van het Nederlandse volrijm in het subtiele halfrijm, dat zo'n bekoorlijk en essentieel bestanddeel is in het Spaanse vers.

Evenals de eerste buitenlandse laureaat van de M. Nijhoffprijs, James Holmes, behoort Francisco Carrasquer tot die buitenlandse letterkundigen, die, in aanraking

komend met onze literatuur, haar waarde onderkennen en vooral getroffen worden door de schoonheid van onze poëzie.

In het oktobernummer 1955 van het tijdschrift *Poesía Española* publiceerde hij, met een inleiding, een kleine keuze vertalingen van de dichters Roland Holst, Marsman, Vasalis, Achterberg, Lodeizen, Remco Campert en Lucebert; en in die inleiding noemt hij de Nederlandse dichtkunst het beste wat Nederland te bieden heeft.

Een zelfde gevolgtrekking maakte hij in een voor Spanje en Latijns Amerika bestemde reeks voordrachten voor de Wereldomroep van Radio Nederland, in welke voordrachten hij overigens niet alleen beschouwingen gaf over onze letterkunde, maar ook over onze schilderkunst en bouwkunst, ballet en film.

Aan de Nederlandse film wijdde hij zes uitzendingen en voor de uitgeverij Contact verzorgde hij de Spaanse uitgave van het werkje *Film* van de cineast C.Boost.

In 1957 begon hij in een op Mallorca uitgegeven maandblad aan kronieken over culturele gebeurtenissen in Nederland. Zijn eerste kronieken waren gewijd aan Breitner en Vestdijk. In 1958 gaf hij in de poëzierreeks van de Ediciones Rialp te Madrid zijn anthologie van de hedendaagse Nederlandse dichtkunst uit, waarvoor onze jury hem thans de M. Nijhoffprijs toekent en die een samenvatting van zijn vertaalarbeid is.

De bloemlezing bevat een keuze uit Kloos, Gorter's 'Mei', Werumeus Buning, Nijhoff, Hendrik de Vries, Slauerhoff, Vestdijk, Marsman, Engelman, Achterberg, Halbo Kool, Vasalis, Hoornik, Gabriël Smit, Aafjes, Gomperts, Lehmann, Lucebert, Remco Campert, Lodeizen en Andreus. In de beschouwing, die hij ter inleiding aan zijn bloemlezing doet voorafgaan, deelt de samensteller mede, dat zijn opzet een dubbeltalige uitgave was. Dit stuitte echter af op de bezwaren, die de uitgever opperde en die verband hielden met de andere uitgaven in de reeks, waarvan de anthologie deel uitmaakt. Behalve vooraanstaande Spaanse dichters verschenen in die reeks ook vertalingen van Trakl, Rilke, Eliot, Yeats, Dylan Thomas, Valéry, Supervielle, Hölderlin en Rimbaud. Het is tussen deze Europese figuren, dat de bloemlezing van Carrasquer een omvangrijk aantal Nederlandse dichters plaatst ter kennisname van de Spaanse lezer.

Tot zijn andere geschriften over Nederlandse onderwerpen behoort een studie over Rembrandt, Frans Hals, Vermeer en Van Gogh, welke onder de titel *Los cuatro puntos cardinales de la pintura holandesa* in samenwerking tussen een Amsterdams en een Madrileens uitgever zal verschijnen. Sedert 1955 is Carrasquer assistent voor de Spaanse taal- en letterkunde aan de rijksuniversiteit te Groningen. IJvert hij voor het bekendmaken van Nederland in de Spaanse wereld, als universitair medewerker beijvert hij zich voor het bekendmaken van de Spaanse wereld bij ons.

Het curriculum vitae van de bekroonde geeft een beweeglijk beeld. Hij werd 30 juli 1915 in Albalate de Cinca, Aragón, in de provincie Huesca geboren. Hij ontving een seminarieopleiding, die hij op veertienjarige leeftijd afbrak, waarna hij uit de opbrengst van eigen arbeid een middelbare schoolopleiding bekostigde, die hij in 1936 met het eindexamen in Barcelona voltooide. Van 1939 tot 1943 verbleef hij in Frankrijk, waar hij o.a. als houthakker en fruitkoopman werkzaam was. Terug in

Spanje, zette hij zijn studie voort aan de faculteit van letteren en wijsbegeerte in Barcelona. Daarop ging zijn voorkeur uit naar de psychologie, die hij studeerde aan de universiteit van Parijs bij Paul Fraise en Maurice Merleau-Ponty. Hij behaalde in deze studie het licentiaat en was onder meer werkzaam als psycholoog bij de Renault-fabrieken, waar hij het testen van personeel tot taak kreeg.

Aangetrokken door de werkring, die hij kon krijgen bij de Wereldomroep Radio Nederland, kwam Francisco Carrasquer in 1953 naar ons land. Hij was veertien maanden als radiospreker en reporter aan de omroep verbonden.

Daarna vestigde hij zich in Amsterdam als privéleraar Spaans en in de tussentijd bediende hij twee maanden de personeelslift in de Bijenkorf. Dank zij zijn Spaanse collega's bij de Wereldomroep werd hij van tijd tot tijd aangezocht om daar programma's te verzorgen, tot hij in 1958 weer in vaste dienst van deze Omroep kwam.

De Odyssee, die hij maakte, breidde hij uit met reizen naar Spaans Marokko, Engeland, Joegoslavië en Italië. De bibliografie is beknopter mede te delen. Behalve de publicaties met betrekking tot Nederland verscheen van hem in 1948 te Barcelona de roman *Manda el corazón*, het hart beveelt. In 1956 kwam in eigen beheer te Amsterdam een verzenbundel van hem uit, *Cantos Rodados*, wat Rollende Kiezels betekent en tegelijkertijd verstaan kan worden als Zwervende Zangen. Een Madrileens poëzietijdschrift publiceerde fragmenten van een binnenkort te verschijnen cyclisch gedicht 'Balada del alba-bala'; Ballade van de kogel-dageraad. Francisco Carrasquer werkt mee aan de Spaanse tijdschriften *Poesía Española* te Madrid, *Papeles de Son Armadans*, dat op Mallorca wordt uitgegeven, en aan de Nederlandse tijdschriften *Literair Paspoort*, *De Gids* en de *Kroniek voor Kunst en Kultuur*. Tot zover het juryrapport.

Spanje en Nederland hebben zich in hun literatuur wel meer met elkander bezig gehouden in de marge van de bewogen bladzijden, die ons beider geschiedenis samenvlechten. Uit doem en uit ellende rijst soms het rankste lied, zegt de dichter Jan Engelman.

Wij danken er het *Geuzenliedboek* aan en dat opperste der Geuzenliederen, 'Het Wilhelmus', waarvan men zegt, dat het de Schoonste nationale hymne is, die enig volk bezit. Spanje dankt er onder andere de lyriek aan, die zich op Velázquez' *La rendición de Bredá* heeft geïnspireerd. Vondels *Leeuwendalers*, zij het dat het een vredesspel is, heeft een tegenhanger in het toneelspel *El Sitio de Bredá* van zijn tijdgenoot Calderón, die met een vrijheid, welke in evenmaat is met de gloed van zijn verbeelding, Breda situeert in een landschap van rotsen, bergen en valleien, waarover hij de zomerhitte van een Spaanse hemel spant. Breda bezit in zijn stadhuis een kopie van Velázquez' schilderij, dat de Spaanse Nachtwacht heet, en, net als Rembrandts meesterwerk, zijn oorspronkelijke naam vervangen zag door die, welke de volksmond het gaf: *Las Lanzas*, omdat er zoveel lansen op staan. Breda bezit dit schilderij met trots; de overwonnen belegerde is er in de uitbeelding van zijn ridderlijke dapperheid alle eer op bewezen, naar de opvatting, dat de roem van de overwinnaar te groter is naarmate de tegenstander langer onoverwinnelijk was. Men zegt, dat het schilderij

van Velázquez de aanleiding werd tot het toneelspel van Calderón.

Ik ben me bewust, dat dit slechts een paar ontmoetingspunten zijn in de literatuur uit de vele, die een studie van het onderwerp zou opsporen. Op de Spaanse bijdragen ertoe werd mijn aandacht gevestigd in een studie van de Spaanse docent aan de Leergangen te Tilburg, dr. S.A. Vosters, over Breda in de Spaanse letteren en in de Spaanse dichtkunst, welk geschrift nog niet is gepubliceerd, maar bij de samenstelling van dit rapport bij mij op de redactietafel kwam van het tijdschrift, waarvoor hij het bestemde.

Doctor Vosters nu geeft van het Breda-motief ook een voorbeeld in een sonnet van de grote moderne Spaanse dichter Manuel Machado, dat gepubliceerd werd in 1939, na het einde van de burgeroorlog, en dat op Las Lanzas is geïnspireerd. De dichter vervangt de zomerhemel, waaronder Breda viel, door de eindeloze droefheid van een loodgrijze winterhemel, die de klaagzangtoon van het gedicht onderlijnt. Hij kijkt door het pathos van het schilderij heen en spreekt van de veranderlijke wind van het geluk, waarop de overwinningsroem zweeft, wat ook letterlijk bewaarheid was, want na twaalf jaar verloor Spanje Breda weer aan de stedendwinger Frederik Hendrik. Maar voor de dichter wordt het symbool; de les van Las Lanzas is de weergave van de overdracht van die der beslissing in de burgeroorlog, welke zijn land heeft geteisterd. De overwinnaar verbergt zijn vreugd, de sterke borst van de overwonnene wordt verteerd door smart. Menselijke bloem van eeuwige vreugde, zegt de dichter, – bóven haat en dood schittert de glimlach van de bevelhebber der Spanjaarden in Breda, een zelfbeheersing, waarin de dichter, zegt dr. Vosters, de overwinnaar de stille wenk geeft van het noblesse oblige van de Spaanse edelmoed, het vaderland waarlijk het vaderland van allen te doen zijn.

De gevolgtrekking valt er gemakkelijk uit af te leiden: de dichtkunst heeft niet een bovenmaatschappelijke, puur esthetische functie, zij is deel van het volksbestaan en, naarmate dat bewogener is, er een des te aangrijpender getuigenis en dieper weerklank van. Ook in dit opzicht is zij een medium tussen de elkaar vreemde talen. Hij, die de schoonheid, welke de ene taal bezit, overbrengt naar de andere, doet dát werk, waarvoor – om de voorbeeldige wijze waarop het hier is geschied – onze jury eenstemmig de dichter Francisco Carrasquer de onderscheiding heeft toegekend, waaraan te diens nagedachtenis de naam van onze dichter Nijhoff is verbonden.

De Jury:  
A. Coolen,  
voorzitter Prof. Dr. S.  
Dresden  
Mr J. Kalff  
Prof. Dr. P. Minderaa  
Dolf Verspoor  
Bert Voeten  
H. Siedenburger,  
secretaris

Toelichting op het werk van de bekroonde door het jurylid Dolf Verspoor.

De bloemlezing van Francisco Carrasquer, *Antología de poetas holandeses contemporáneos* is inderdaad pionierswerk. Carrasquer is te werk gegaan zónder voorbeelden waaraan hij zich had kunnen spiegelen. En dan nóg zou zijn vertaalwerk kunnen zijn uitgevallen als respectabel pionierswerk van een gehalte dat door navolgers te verbeteren zou zijn maar op zichzelf alleen van een zekere curiositeitswaarde. Dit is niet het geval gebleken; de maatstaven voor vertalingen van Nederlandse poëzie in het Spaans heeft hij in dit pionierswerk meteen al zeer hoog gesteld.

Over het vertalen van poëzie is vrij veel inkt gevloeid. Het is niet waar, zoals men beweert, dat poëzie onvertaalbaar zou zijn: er zijn gedichten die even onvertaalbaar blijven als bepaalde wijnen niet vervoerbaar zijn. Het is evenmin juist wanneer een jong Nederlands dichter, Sybren Polet, in een te verschijnen bloemlezing vertaalde poëzie, beweert dat poëzie altijd wel te vertalen is. Er zijn verzen die, uit onze taal, bijvoorbeeld onvertaalbaar zijn in het Engels, en misschien zéér wel vertaalbaar in het Russisch. Rilke is onvertaalbaar gebleken in het Frans en het Nederlands, en aan pogingen heeft het waarachtig niet ontbroken: in het Italiaans bestaan adembenemend goede Rilke-vertalingen. Dán zijn er nog vertalers die een bepaald gedicht wél kunnen vertalen en een ander niet. Een vooraanstaand Engels literatuurkenner, professor Grierson, heeft prachtige vertalingen geleverd van Boutens, waar zijn vertalingen van Leopold verre onder bleven.

Carrasquer heeft het zich in elk geval niet gemakkelijk gemaakt. Om een duidelijk begin te stellen in zijn bloemlezing opent hij met Kloos 'De Zee', een gedicht dat hem minder ligt maar dat Kloos' Spaanse tijdgenoten verwanter zou zijn voorgeweten. De door Carrasquer vertaalde dichters hebben ieder een zeer sterk eigen idioom – dat maakt juist de boeiende gevarieerdheid van de Nederlandse poëzie in dit tijdvak uit – en hij heeft niet hun eenvoudigste werk gekozen. Daarbij komt dat het Spaans een taal is die er niet om liegt. Carrasquer heeft wél tot zijn dienst gehad de concisie van het Spaans, en de eeuwenlang uitgewerkte techniek van versvormen, ritmen en rijm. Maar om zich hiervan te kunnen bedienen, moet men het beheersen. Als voorbeelden wil ik enkele staaltjes aanhalen, voorkomend in verzen, die op zichzelf al niet eenvoudig, ook nog een hoog 'onvertaalbaarheidsgehalte' bezitten. Nemen wij een van de meest geraffineerde verzen van de moderne Nederlandse poëzie: Nijhoff's 'Lied van de dwaze bijen', geraffineerd naar vorm en inhoud. Nijhoff zelf was een vertaler van uitzonderlijk formaat, en in zijn latere verzen blijkt duidelijk dat hij in zoverre ook *als vertaler* dicht, dat hij, soms in alle eenvoud, uit is op het unieke woord en de unieke zeggingswijze, kortom: de onvertaalbare uitdrukking, uitsluitend voortvloeiend uit de onvervangbaarheid van het Nederlandse idioom op bepaalde punten.

Carrasquer vertaalt 'Het Lied der Dwaze Bijen' onder de titel 'Romance del enjambre loco', dus 'van de dwaze bijenzwerm'. Die titel klinkt voor de Spaanse lezer al meteen vertrouwd, en bondiger dan b.v. 'Canción de las abejas locas' zou zijn.

Evenals in andere vertalingen hanteert Carrasquer op vindingrijke wijze het subtiële Spaanse halfrijm dat in de Spaanse gebieden geraffineerder aandoet dan volrijm. Het zoemende karakter van de tweede strofe hore men in de tekst en vertaling:

Die geur en een zacht zoemen  
in het azuur bevrozen,  
die geur en een zacht zoemen  
een steeds herhaald niet-noemen...

Ese olor y un zumbar leve  
cristalizando en el cielo,  
ese olor y un zumbar leve  
come anónimo señuelo...

In plaats van het ‘steeds herhaald niet-noemen’, dat, gesteld dat deze regel in het Spaans een dragelijk equivalent kon vinden, toch eerder aan zou doen als een vertaling van Heidegger of Sartre dan van Nijhoff, bezigt Carrasquer ‘anónimo señuelo’: verlokking, lokaas, van het nameloze. Een dergelijke herdoordenking vinden wij in regel 3 en 4 van de derde strofe:

ried ons, ach roekelozen  
naar raadselige rozen.

nos llamaba, – ¡ay temerarias! –  
a enigmáticos pensiles.

De vertaler neemt ‘raadselige rozen’ als ‘enigmaticos pensiles’: raadselige hangende tuinen. Hij geeft daarmee blijk Nijhoff’s eigen zin voor het concrete toe te passen, want die tuinen hangen boven het laag-bij-de-grondse leven; hij vermijdt de ‘rozen’, nog nét gerehabiliteerd door Nijhoff tijdens een rozeninflatie in Nederland – gerehabiliteerd door een verantwoord spel van allitteraties – maar die alreeds in het Frans moeilijk te verteren zouden zijn en het gedicht zouden terugwerpen op, zegge, Maeterlinck. In het Spaans heeft ‘rozen’ weer andere associaties; vandaar dat Carrasquer, assonerend met ‘jardines’ uit regel 2, het woord ‘pensiles’ gebruikt.

De stijging in het onwerkelijke, het opgaan in een té hoge en ijle klaarte met als einde de val naar een inmiddels veranderde, koude, en van bloemen verstoken aarde – dit alles heeft Carrasquer in Nijhoff’s gedicht wondermooi overtuigend weergegeven.

Carrasquer brengt toon en inhoud over van zowel metrisch strenge als experimenteel vrije verzen, en daarin brengt hij de compactheid van Nijhoff en Roland Holst even geldig over als het lossere van Buning en Aafjes, of het weer strengere dat Lucebert ook kan hebben. Men kan bezwaren hebben tegen het meervoud ‘canales’ voor ‘gracht’ in het begin van Gorter’s ‘Mei”, maar zelfs in Nederland weten betrekkelijk weinigen dat deze aanhef zich afspeelt in Amersfoort.

Men hore Buning's 'Zo teedere schade', met zijn Spaans begin:

'Tan tierno mal como las flores temen...'

Of de aanhef van Roland Holst's 'einde', een van de vertalingen die u straks in haar geheel zullen worden voorgedragen door een betere stem dan de mijne.

Speciale aandacht vraagt de jury voor de weergave van het in Nederland zo miskende gedicht van Gomperts: 'Fin de Siècle'. Dit was dáárom een tour de force omdat het gedicht in het Nederlands een geest ademt van een bij uitstek Franse periode, die dan ook de goed-Engelse benaming 'gay nineties' heeft gekregen:

'O tijd dat vrouwen door het groen  
als schepen op de wegen deinden...

Ook voor de samenstelling van de bundel mag men Carrasquer dankbaar zijn. Na twee fragmenten uit Gorter's 'Mei' zijn onder meer Roland Holst, Nijhoff, Slauerhoff, Marsman, Engelman en Achterberg gevarieerd aanwezig. Mist men de Herman van den Bergh première manière en een intimist als Jacques Bloem, Carrasquer weet vergeten of ten onrechte miskende verzen van Gomperts en Lehmann naar voren te brengen, waarna de experimentelen uitvoerig en overtuigend vertaald aanwezig zijn.

Carrasquer heeft in de vorm van vertalingen de Spaanse poëzie verrijkt met enkele zéér mooie gedichten. Het is op deze wijze dat hij moderne Nederlandse poëzie laat klinken in het twintigtal landen van Spaanse tongval, in dat segment van de aardbol dat begint ten zuiden van Californië en de Pyreneeën en dat zich via subtropische en tropische gebieden voortzet in Argentinië en Chili.